

УДК 342.925 (477)

А. В. Крусян
суддя

П'ятого апеляційного адміністративного суду

**СУДОВЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО:
ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ТА ДЖЕРЕЛА**

Вступ. Питання щодо поняття та джерел судового адміністративного процесуального права України мають як дискусійний, так і проблемний характер. Адже в сучасній науковій літературі немає уніфікованого підходу щодо визначення адміністративного процесуального права та, зокрема, щодо виокремлення в якості самостійної його підгалузі (інституту) судового адміністративного процесуального права. Науково-практична дискусія з цієї проблематики відбувається, починаючи з моменту становлення вітчизняної адміністративної юстиції, та продовжується у сучасності, актуалізуючись в умовах судової реформи в Україні. Так, питанням предмета та джерел адміністративного процесуального права присвячені праці таких вчених як: В.Б. Авер'янова, В.М. Бевзенка, Е.Ф. Демського, І.П. Голосніченка, М.К. Гримич, А.Т. Комзюка, Р.С. Мельника, Р.В. Миронюка та ін. Проте бракує наукових досліджень щодо поняття, змісту, джерел судового адміністративного процесуального права. Крім того, необхідність вирішення цих питань обумовлена й тим, що конституційно виокремлюється та підкреслюється роль та значення адміністративної юстиції (див.: ч. 5 ст. 125 Конституції України).

Постановка завдання. Метою статті є постановка найбільш спірних та проблемних питань, що потребують наукової дискусії. Перше питання пов'язане з визначенням предмета судового адміністративного процесуального права та його співвідношення з предметом адміністративного процесуального права, що детерміновано з системою джерел судового адміністративного процесуального права. Друге питання – це визначення та характеристика системи джерел судового адміністративного процесуального права та визначення тенденцій їх подальшого розвитку з урахуванням теорії та практики сучасної адміністративної юстиції.

Результати дослідження. В адміністративно-правовій науці не існує єдності щодо визначення предмета адміністративного процесуального права, що пов'язано з неуніфікованістю змісту дефініції «адміністративного процесу».

Так, в монографічній праці за редакцією В.Б. Авер'янова виокремлюються чотири основні сфери застосування поняття «адміністративний процес», а саме: 1) порядок розгляду справ в адміністративних судах (тобто адміністративне судочинство); 2) порядок реалізації повноважень

органів виконавчої влади щодо підготовки та прийняття нормативних й індивідуальних адміністративних актів (тобто так званий «позитивний», або «управлінський» адміністративний процес); 3) порядок реалізації повноважень органів виконавчої влади з розгляду скарг приватних осіб (тобто так званий «квазіюрисдикційний» адміністративний процес); 4) порядок застосування заходів адміністративного примусу (тобто юрисдикційний адміністративний процес) [1, с. 41]. При цьому робиться висновок: «...оскільки названі чотири сфери – цілком неоднорідні за якісними ознаками, то найбільш прийнятним варіантом застосування дефініції «адміністративний процес» було б поширення його виключно на сферу адміністративної юстиції». Принаймні, цьому є зрозумілі пояснення з посиланням на вітчизняну історію та, головне, на загальносвітову практику» [1, с. 41-42].

Це розуміння є основою «вузького» підходу щодо визначення адміністративного процесуального права як системи адміністративно-процесуальних норм, що регулюють суспільні відносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства. Після прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (далі: КАСУ) від 06 липня 2005 року [2] ця концепція отримала «законодавче підґрунтя» для свого розвитку, адже у п. 5 ч. 1 ст. 3 було закріплено, що під «адміністративним процесом» необхідно розуміти правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства. Як слушно визначається в спеціальній літературі, «ця норма стала базовою для «судової» концепції розвитку адміністративного процесу і адміністративного процесуального права, яку активно відстоюють В.М. Бевзенко, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник та ін.» [3, с. 16].

Широкого підходу щодо визначення адміністративного процесу та адміністративного процесуального права додержується Е.Ф. Демський, який вважає, що «предмет адміністративного процесуального права становить система суспільних правовідносини, які виникають між органами владних повноважень, їх посадовими особами, судом, з одного боку, та фізичними чи юридичними особами, з іншого, щодо визнання, реалізації і захисту прав і законних інтересів особи і держави у сфері публічних відносин та розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку,

визначеному адміністративним процесуальним законодавством» [4]. Кореспондує цьому визначенню поняття адміністративного процесу, яке надає С.Г. Стеценко, а саме як «врегульованої нормами адміністративно-процесуального права діяльності органів публічної адміністрації та деяких інших владних суб'єктів, спрямованої на розгляд та вирішення адміністративних справ» [5]. І.П. Голосніченко також не обмежує адміністративний процес тільки адміністративним судочинством, включаючи до нього і «провадження у справах про адміністративні правопорушення, провадження щодо надання адміністративних послуг, провадження щодо оскарження рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до інституцій вищих органів» [див. наприклад, 6]. Р.В. Миронюк вважає, що «найбільш прийнятним для сучасних реалій правотворення та правозастосування є погляд на адміністративний процес саме в широкому розумінні, яким охоплюється весь предмет регулювання адміністративно-процесуальних норм» [7, с. 8]. При цьому вчений обґрунтовує концепцію виокремлення на основі адміністративного процесуального права «адміністративно-процедурного права, що має регулювати суспільні відносини, які виникають з приводу процесуального забезпечення реалізації прав і свобод громадян засобами їх звернення до суб'єктів владних повноважень за отриманням передбачених законодавством публічних послуг та виокремлення адміністративного судового процесу як діяльності адміністративних судів з розгляду та вирішення публічно-правових спорів» [7, с. 9].

Таким чином, в юридичній літературі можна виокремити щонайменше два основних підходи (розуміння) щодо визначення адміністративного процесуального права – широкий та вузький.

Підтримуючи концепцію широкого розуміння адміністративного процесуального права; виходячи з конституційно визначеної ролі адміністративних судів щодо «захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин» (ч. 5 ст. 125. Конституції України); враховуючи значущість адміністративної юстиції в системі українського конституціоналізму як важливого інструментального засобу забезпечення конституційно-правової свободи людини – мети сучасного українського конституціоналізму, представляється праксеологічно виправданим та теоретично обґрунтованим виокремлення судового адміністративного процесуального права як самостійного інституту (підгалузі) адміністративного процесуального права.

Ця концепція ґрунтується також на системному аналізі положень КАСУ в різних редакціях. Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КАСУ (в редакції від 06 червня 2005 р.) [2] «адміністративний процес – правовідносини, що складаються під

час здійснення адміністративного судочинства». Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 КАСУ (в редакції від 3 жовтня 2017 року) [8] «судовий процес – правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства».

Таким чином, відбулася заміна терміна «адміністративний процес» на «судовий процес», при залишенні його змістовного наповнення. Звідси можна зробити логічний висновок, що законодавець, впроваджуючи нову вербальну конструкцію «судовий процес», таким чином відмовляється від визначення адміністративного процесу у вузькому сенсі.

Враховуючи, що цей судовий процес має адміністративно-процесуальну природу та, водночас, змістовно конкретизується (обмежується) колом правовідносин, що виникають під час здійснення адміністративного судочинства, представляється обґрунтованим визначати його як судовий адміністративний процес та, відповідно, виокремлювати судові адміністративне процесуальне право.

Звідси, предметом судового адміністративно-процесуального права є сукупність суспільних правовідносин, що виникають між адміністративним судом та суб'єктом владних повноважень, іншими фізичними чи юридичними особами під час здійснення адміністративного судочинства.

Окрім предмета правового регулювання, до особливих характеристик (властивостей) судового адміністративного процесуального права відносяться й його джерела. Традиційно до системи джерел адміністративного процесуального права відносять Конституцію України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, закони України, кодекси України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, постанови Верховної Ради України, нормативні акти керівників центральних органів виконавчої влади, що містять адміністративно-правові норми, рішення Конституційного Суду України тощо [9, с. 45–47; 10, с. 111–114]; також до джерел адміністративно-процесуального права відносять постанови Пленуму Верховного Суду України (відповідно до чинного законодавства найвищим органом у системі судоустрою України є Верховний Суд – А.К.), які містять роз'яснення з питань застосування норм адміністративного матеріального та процесуального права тощо [11, с. 59, 61–63].

Аксіоматичним є твердження, що до джерел судового адміністративного процесуального права слід відносити тільки ті нормативно-правові акти, що містять адміністративно-процесуальні норми, що регулюють суспільні відносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства.

Формально-юридичний аналіз положень ст. 3 КАСУ надає підстави зазначити, що порядок здійснення адміністративного судочинства

встановлюється законодавством про адміністративне судочинство, до якого входять Конституція України, КАСУ, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України. Отже, до законодавства про адміністративне судочинство не включаються підзаконні нормативно-правові акти.

Що стосується Конституції України, то представляється теоретично невірним віднесення її до законодавства про адміністративне судочинство. Безумовно, що Конституція України, враховуючи її основоположне значення щодо всієї національної правової системи, є найважливішим, первинним джерелом судового адміністративного процесуального права. Зокрема, Конституція України визначає цілеспрямованість адміністративного судочинства, закріплюючи, що «з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди» (ч. 5 ст. 125). Крім того, Конституція України закріплює, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України). Однією із сфер застосування цього принципу є правосуддя. Так, ст. 129 Основного Закону держави закріплює, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Особливе значення має застосування принципу верховенства права в адміністративному судочинстві (див. ст. 6 КАСУ). У системі джерел судового адміністративного процесуального права Конституція України також відіграє фундаментальну роль, оскільки, маючи вищу юридичну силу, вона є базою для появи нових джерел. Втім, Конституція України через її специфічні юридичні, політичні, ідеологічні властивості, в яких розкривається її сутність не тільки як правового, але й соціально-політичного документа, посідає особливе місце щодо системи законодавства про адміністративне судочинство. Отже, Конституція України є первинним джерелом судового адміністративного процесуального права, очолює систему джерел законодавства про адміністративне судочинство, та, водночас, не входить до системи цього законодавства.

Законодавство про адміністративне судочинство співвідноситься із системою джерел судового адміністративного процесуального права так само, як співвідносяться категорії «законодавство» і «право», тобто вони взаємопов'язані, але не тотожні. Законодавство – це форма вираження права, воно становить самостійне явище правової дійсності, відмінне за змістом від права і є вужчим за систему джерел права. Таким чином, система джерел законодавства про адміністративне судочинство входить до системи джерел судового адміністративного процесуального права України.

Законодавство про адміністративне судочинство України слід характеризувати як систему, побудовану з урахуванням вимог системології.

Система цього законодавства становить складне утворення, яке має такі характеристики: доцільність, функціональність і стійкість. Доцільність системи законодавства виражається в її цільовій визначеності, спрямованості, згідно з якою вихідною метою, що має значення кінцевої причини, є формування внутрішньо несуперечливої нормативно-процесуальної основи сучасної адміністративної юстиції. Функціональність системи вбачається у підсиленні ролі Конституції, міжнародних договорів, Кодексу та законів у регулюванні суспільних відносин, які складаються при розгляді та вирішенні адміністративних справ. Принципами системи законодавства про адміністративне судочинство є: взаємопов'язаність і взаємодія нормативно-правових актів, а також принцип ієрархічності їх розташування в системі законодавства.

Взаємопов'язаність усіх нормативно-правових актів, що входять до цієї системи, обумовлена тим, що всі вони регулюють один вид суспільних відносин, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства. Взаємодію нормативно-правових актів виражено у їх взаємному зв'язку, узгодженості та єдиній спрямованості з метою ефективного регулювання відповідних суспільних відносин. Ієрархічність побудови цієї системи є її визначальним методологічним принципом, що має важливе як теоретичне, так і практичне значення в сучасній адміністративній юстиції.

Крім того, принцип ієрархічності має велике значення в сучасних умовах нестабільності та суперечності законодавства. Концептуально цей принцип закріплено у ст. 8 Конституції України. Формулював правові позиції з цього питання Конституційний Суд України. У Рішенні від 16 січня 2003 р. (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим) підкреслено найвищу юридичну силу Конституції і визначено провідне положення законів у системі нормативних актів, зокрема, зазначено, що «після Конституції України, що має найвищу юридичну силу (частина друга ст. 8), закони в ієрархії нормативно-правових актів посідають провідне місце» [12]. Положення КАСУ також визначають ієрархію нормативно-правових актів у системі законодавства про адміністративне судочинство, а саме: «якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 3 КАСУ); у разі невідповідності правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України» (ч. 3 ст. 7 КАСУ).

Отже, законодавство про адміністративне судочинство – це система взаємопов'язаних і взаємодіючих окремих джерел судового адміністративного процесуального права, а саме: міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів України, що містять адміністративно-процесуальні правові норми.

Таким чином, джерелами судового адміністративного процесуального права є Конституція України, законодавство про адміністративне судочинство, підзаконні нормативно-правові акти. Ці джерела за їх природою можна охарактеризувати (класифікувати) як нормативно-юридичні. Окрім них, до джерел судового адміністративного процесуального права слід віднести рішення Конституційного Суду України, а також постанови вищих судових інстанцій. Ці джерела права, а також правові позиції, викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), за їх природою (судові прецеденти) можна охарактеризувати як праксеологічні. Зокрема, як слушно зазначається в науковій літературі, «на сьогодні судова практика застосування норм адміністративного процесуального права, закріплена у рішеннях і постановах вищих судових інстанцій, цілком може розглядатися як одне з джерел адміністративного процесуального права України, хоча й досі розвиток наукових поглядів на використання судового прецеденту як джерела адміністративного процесуального права України свідчить про дискусійність даного питання» [13, с. 33]. З цим твердженням слід погодитись. Адже в сучасних умовах політико-правових перетворень та, зокрема, судово-правової реформи все більшого значення набувають такі «нетрадиційні» для вітчизняної правової системи джерела права, як судовий прецедент, правова доктрина (доктринальні джерела за їх природою) тощо. Звідси, особливої уваги потребує дослідження саме таких джерел судового адміністративного процесуального права, які поступово перетворюються із «вторинних» в «первинні», набуваючи практичного поширення та ознак обов'язковості.

Тенденцію запровадження цих джерел права в адміністративну юстицію можна дослідити через здійснення системного аналізу положень КАСУ – кодифікованого джерела судового адміністративного процесуального права, який було викладено в новій редакції [8].

Особливого значення в контексті розкриття змісту та механізму застосування інноваційних джерел судового адміністративного процесуального права має принцип верховенства права, визначений у п.1 ч. 3 ст. 2 КАСУ в якості основної засади (принципу) адміністративного судочинства. Ст. 6 КАСУ розкриває зміст цього принципу,

зокрема, визначаючи чотири аспекти застосування адміністративними судами принципу верховенства права.

Так, перший аспект змісту застосування в адміністративній юстиції принципу верховенства права – «суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ч. 1 ст. 6 КАСУ) – кореспондує зі ст. 3 Конституції України. Цей аспект застосування принципу верховенства права детермінує актуалізацію такої науково-практичної концепції судового правозастосування, що заснована на ідеології «держава для людини», служіння держави інтересам людини, визнанні пріоритетного місця і ролі людини та громадянина у державно-владних відносинах. Таким чином, стосовно адміністративного судочинства принцип верховенства права означає, що суди при здійсненні адміністративного правосуддя мають виходити з пріоритетного значення прав та інтересів людини у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації всіх рівнів та не повинні застосовувати положення правового акта, у тому числі закону, якщо його застосування суперечить конституційним принципам права або порушуватиме права та свободи людини.

Другий аспект застосування адміністративними судами принципу верховенства права – «суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини» (ч. 2 ст. 6 КАСУ) – спрямований на урахування судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який розкриває зміст принципу верховенства права через формулювання ЄСПЛ відповідних вимог, які пов'язані з судовим адміністративним процесуальним правом. Так, системний аналіз практики та, відповідно, правових позицій ЄСПЛ надає можливість визначити ті змістовні вимоги верховенства права, які мають бути реалізовані у сфері здійснення адміністративного судочинства. Однією з таких вимог є захист від свавілля суб'єктів владних повноважень. Захист особистості від свавілля влади означає, що втручання суб'єктів владних повноважень у права людини має підлягати ефективному контролю. Це має бути судовий контроль, який найкращим чином забезпечує гарантії незалежності, безсторонності та належної правової процедури. Саме це зазначив ЄСПЛ у своєму рішенні від 06 вересня 1978 р. по справі *Klass v. Germany*. Суд відзначив, що одним із фундаментальних принципів демократичного суспільства є принцип верховенства права, закріпленій у Преамбулі до Конвенції. За цим принципом, втручання державної адміністрації у сферу дії особистих прав має бути об'єктом ефективного контролю, що, як правило,

здійснюється суддями, оскільки судовий контроль є найкращою гарантією незалежності, неупередженості та належної процедури [14]. Крім того, Суд у справі «Круслен проти Франції» від 24 квітня 1990 р. визначив: «в національному праві має існувати засіб правового захисту від свавільного втручання з боку державних органів у права, гарантовані пунктом 1...» (п. 30 Рішення) [15]. Складовою принципу верховенства права, на якій наголошується у рішеннях ЄСПЛ, є також вимога правової визначеності та обов'язковості виконання судових рішень. Ця вимога зобов'язує державу та будь-який орган виконувати судові розпорядження чи рішення, у тому числі й ухвалені проти держави. У рішенні в справі «Пономарьов проти України» від 3 квітня 2008 р. Суд нагадує, що одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* – принципу остаточності рішень суду, що означає: жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду. Перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію, а сама можливість існування двох точок зору на один предмет не є підставою для нового розгляду. Винятки із цього принципу можуть мати місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого та вимушеного характеру (див.: рішення у справі «*Ryabukh v. Russia*») [16].

Третій та четвертий аспекти застосування принципу верховенства права в адміністративному судочинстві – звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується; забороняється відмова у розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини» (ч. ч. 3, 4 ст. 6 КАСУ) – означає те, що ефективний правовий захист людини від свавілля з боку публічно-владних органів є можливим тільки за умови доступу особи до незалежного, неупередженого суду, провадження в якому відповідає вимогам справедливого судового розгляду. Положення ч. 3 ст. 6 КАСУ детерміновано з положеннями ст. 8, ч. 1, 2 ст. 55, ч. 3 ст. 124 Конституції України. У контексті адміністративного судочинства це означає, що: норми Конституції України є нормами прямої дії, звернення до адміністративного суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується, якщо спір на-

лежить до адміністративної юрисдикції; кожному гарантується право на захист своїх прав судом та оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади, посадових і службових осіб; юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, Суд не має права відмовити особі в прийнятті позовної заяви або скарги, наприклад, на тій підставі, що її вимоги можуть бути розглянуті і задоволені (або відхилені) в іншому порядку. Так, у рішенні Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 р. вказано: «Частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка ... зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист ...» [17]. Крім того, право на звернення за захистом до адміністративного суду гарантується й у разі неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини. Неповнота чи відсутність законодавства долається застосуванням аналогії закону або аналогії права (див. ч. 6 ст. 7 КАСУ). Неясність (нечіткість, незрозумілість, неоднозначність) законодавства може бути усунена тлумаченням у спосіб, що утверджує верховенство права. Таке тлумачення має бути найбільш справедливим за конкретних обставин. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 р. резюмовано: «У своїй практиці Суд визнав, що ... завжди існуватиме потреба у роз'ясненні нечітких норм або тих, що потребують пристосування до обставин, що змінюються. ... Відповідно, багато законів неминуче сформульовані у термінах, що тією чи іншою мірою є нечіткими та тлумачення й застосування яких є питанням практики (див.: рішення у справах «Газета «*The Sunday Times*» проти Сполученого Королівства (№ 1), п. 49, та «*Коккінакіс проти Греції*», п. 40). Функція здійснення правосуддя, закріплена за судами, полягає саме у подоланні сумнівів щодо тлумачення, що залишаються (див.: рішення у справі «*Кантоні проти Франції*») [18].

Отже, виходячи з наведеного, можна стверджувати, що за змістом ст. 6 КАСУ принцип верховенства права визначає механізми вектор застосування джерел права в адміністративному судочинстві.

Проявом впровадження такого інноваційного джерела судового адміністративного процесуального права як судовий прецедент є введення інституту типових, зразкових (п. 21, 22 ст. 4, §3 гл. 11 розділу II КАСУ) та справ незначної складності (див.: п. 20 ст. 4, ст. 257, 263 КАСУ). Судові рішення у зразкових справах набувають ознаки джерела права. Втім, одним з недоліків розгляду-

ваного інституту є те, що законодавством не встановлено мінімальної кількості адміністративних справ для визначення їх типовими, що на практиці спричиняє певну невизначеність в ухваленні відповідних рішень.

Крім того, Кодексом передбачена можливість залучення до адміністративного процесу такого учасника розгляду справи, як експерт з питань права (ст. 69 КАСУ), що сприяє впровадженню у систему джерел судового адміністративного процесуального права правової доктрини – доктринального за своєю природою джерела права. Втім, існує певна законодавча невизначеність щодо процесуального статусу цього експерта в адміністративному суді, наприклад, не передбачені порядок та методика його діяльності, можливість відводу, відповідальність тощо, що може призвести до ускладнень на практиці.

Всі вищезазначені дискусійні та проблемні питання потребують свого практичного вирішення та, відповідно, потужних наукових досліджень.

Висновки. Предметом судового адміністративного процесуального права є сукупність суспільних відносин, що виникають між адміністративним судом та суб'єктом владних повноважень, фізичними чи юридичними особами щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів на основі принципу верховенства права. До системи джерел судового адміністративного процесуального права відносяться: Конституція України, законодавство про адміністративне судочинство (міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кодекс адміністративного судочинства України, закони України), інші нормативно-юридичні, а також доктринальні та праксеологічні джерела.

Система джерел судового адміністративного процесуального права розвивається у напрямку впровадження інноваційних джерел праксеологічної та доктринальної спрямованості, зокрема таких, як судовий прецедент, правова доктрина тощо, що ґрунтуються на оновлених положеннях КАСУ, які у свою чергу потребують подальшої апробації та удосконалення для досягнення основної мети адміністративного судочинства – ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Література

1. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 435 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
3. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2017. 320 с.

4. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с. URL: studies.in.ua/ru/demskij-ef-admin-procesualne-pravo-ukrainu.html (дата звернення: 05.02.2018).

5. Стеценко С.Г. Сутність адміністративного процесу: теоретичний погляд. *Право України*. № 4. 2011. URL: <http://www.info-prensa.com/article959.html> (дата звернення: 05.02.2018).

6. Голосніченко І. П. Тлумачення та визначення основного категоріально-понятійного апарату Кодексу адміністративного судочинства. URL: www.vasu.gov.ua/nkr/nauk_praci/golosnichenko_1 (дата звернення: 05.02.2018).

7. Миронюк Р.В. Сучасні наукові підходи до визначення місця адміністративного процесуального права та процесу в системі адміністративного права. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 9. С. 4-19.

8. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст.436.

9. Адміністративне право України : підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю.П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

10. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії та практики: настільна книга судді / за заг. ред. О.М. Пасенюка. Київ: Істина, 2007. 608 с.

11. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

12. Рішення Конституційного Суду України від 16 січня 2003 р. № 1-рп/2003 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Конституції Автономної Республіки Крим та Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» (справа про Конституцію Автономної Республіки Крим). *Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002–2003* / [відповід. ред. П. Б. Євграфов]. Київ: Юрінком Інтер, 2004. С. 88–98.

13. Гримич М.К. Щодо системи джерел адміністративного процесуального права України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 30–34. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_7.pdf (дата звернення: 10.02.2018).

14. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.02.2018).

15. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Круслен проти Франції» від 24 квітня 1990 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article> (дата звернення: 2.03.2018).

16. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Рябих проти Росії». Заява № 52854/99. URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 5.03.2018).

17. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 р., № 9-зпу (справа за зверненнями жителів м. Жовті Води). URL: <http://www.ccu.gov.ua> (дата звернення: 8.03.2018).

18. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2018).

Анотація

Крусян А. В. Судове адміністративне процесуальне право: до постановки питання про поняття та джерела. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду найбільш актуальних та водночас проблематичних питань визначення предмета, поняття та системи джерел судового адміністративного процесуального права. Висвітлені наукові теорії щодо співвідношення адміністративного процесуального права та судового адміністративного процесуального права. На основі теорії «широкого» розуміння адміністративного процесуального права, виходячи з конституційно закріпленої ролі адміністративних судів щодо «захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин» (ч. 5 ст. 125 Конституції України), враховуючи значущість адміністративної юстиції у системі українського конституціоналізму як важливого інструментального засобу забезпечення конституційно-правової свободи людини, у статті обґрунтовується виокремлення в якості самостійного інституту (підгалузі) адміністративного процесуального права – судового адміністративного процесуального права.

Доводиться, що предметом судового адміністративного процесуального права є сукупність суспільних відносин, що виникають між адміністративним судом та суб'єктом владних повноважень, фізичними чи юридичними особами щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів на основі принципу верховенства права. Визначено, що джерелами судового адміністративного процесуального права є Конституція України, законодавство про адміністративне судочинство (як система взаємопов'язаних і взаємодіючих окремих джерел судового адміністративного процесуального права, а саме: міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів України), підзаконні нормативно-правові акти (нормативно-юридичні джерела за їх природою); рішення Конституційного Суду України, постанови вищих судових інстанцій, правові позиції, викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини (праксеологічні джерела за їх природою); правові доктрини (доктринальні джерела за їх природою).

На основі системного аналізу положень ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України (далі: КАСУ) обґрунтовані роль та значення принципу верховенства права, який визначає механічний вектор застосування джерел права в адміністративному судочинстві.

Зроблено висновок, що в сучасних умовах політико-правових перетворень та здійснення судової реформи в Україні система джерел судового адміністративного процесуального права розвивається у напрямку впровадження інноваційних джерел праксеологічної та доктринальної спрямованості.

Ключові слова: адміністративний суд, адміністративне судочинство, адміністративний процес, адміністративне процесуальне право, судове адміністративне процесуальне право, предмет судового адміністративного процесуального права, верховенство права, джерела права.

Аннотация

Крусян А. В. Судебное административное процессуальное право: к постановке вопроса о понятии и источниках. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению наиболее актуальных и одновременно проблематичных вопросов определения предмета, понятия и системы источников су-

дебного административного процессуального права. Освещены научные теории о соотношении административного процессуального права и судебного административного процессуального права. На основе теории «широкого» понимания административного процессуального права, исходя из конституционно закрепленной роли административных судов по «защите прав, свобод и интересов лица в сфере публично-правовых отношений» (ч. 5 ст. 125 Конституции Украины), учитывая значимость административной юстиции в системе украинского конституционализма как важного инструментального средства обеспечения конституционно-правовой свободы человека, в статье обосновывается выделение в качестве самостоятельного института (подотрасли) административного процессуального права – судебного административного процессуального права.

Доказывается, что предметом судебного административного процессуального права является совокупность общественных отношений, возникающих между административным судом и субъектом властных полномочий, физическими или юридическими лицами по рассмотрению и разрешению публично-правовых споров на основе принципа верховенства права. Определено, что источниками судебного административного процессуального права является Конституция Украины, законодательство об административном судопроизводстве (как система взаимосвязанных и взаимодействующих отдельных источников судебного административного процессуального права, а именно: международных договоров, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины, Кодекс административного судопроизводства Украины, законов Украины), подзаконные нормативно-правовые акты (нормативно-юридические источники по их природе) решение Конституционного Суда Украины, постановления высших судебных инстанций, правовые позиции, изложенные в решениях Европейского суда по правам человека (праксеологические источники по их природе) правовые доктрины (доктринальные источники по их природе).

На основе системного анализа положений ст. 6 Кодекса административного судопроизводства Украины (далее: КАСУ) обоснованы роль и значение принципа верховенства права, который определяет механизмы вектор применения источников права в административном судопроизводстве.

Сделан вывод, что в современных условиях политико-правовых преобразований и осуществления судебной реформы в Украине система источников судебного административного процессуального права развивается в направлении внедрения инновационных источников праксеологические и доктринальной направленности.

Ключевые слова: административный суд, административное судопроизводство, административный процесс, административное процессуальное право, предмет судебного административного процессуального права, верховенство права, источники права.

Summary

Krusyan A. V. Judicial administrative procedural law: before stating the question of concepts and sources. – Article.

The article is devoted to identifying the most relevant and at the same time problematic issues of determining the subject, definition and system of sources of judicial administrative procedural law. It covers scientific theories and correlation of administrative procedural law and judicial procedural law. Based on the theory of “broad”

understanding of administrative procedural law; proceeding from the constitutionally defined role of the administrative courts in the “protection of the rights, freedoms and interests of the person in the sphere of public-legal relations” (Para 5, Article 125 of the Constitution of Ukraine); considering the importance of administrative justice in the system of Ukrainian constitutionalism as an important tool for ensuring constitutional and legal freedom of a person; the article substantiates the separation of judicial administrative procedural law as a separate institution (sub-branch) of administrative procedural law.

It is argued that the subject of judicial administrative procedural law is the totality of public relations arising between the administrative court and the subject of power, natural or legal persons, on the consideration and resolution of public-law disputes on the basis of the principle of the rule of law. It is determined that the sources of judicial administrative procedural law are: the Constitution of Ukraine, legislation on administrative justice (as a system of interrelated and interacting separate sources of judicial administrative procedural law, namely: international treaties, the approval of which is provided by the Verkhovna Rada of Ukraine, the Code of Administrative

Procedures of Ukraine, laws of Ukraine), by-laws and regulations (regulatory and legal sources by their nature); the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, the rulings of higher courts, the legal positions set out in the decisions of the European Court of Human Rights (praxeological sources by their nature); legal doctrines (doctrinal sources by their nature).

Based on a systematic analysis of the provisions of Art. 6 CAPU the role and importance of the rule of law is substantiated, which determines the mechanized vector of the application of sources of law in administrative proceedings.

It is concluded that in the current conditions of political and legal transformation and implementation of judicial reform in Ukraine the system of sources of judicial administrative procedural law is developing in the direction of introduction of innovative sources of praxeological and doctrinal orientation.

Key words: administrative court, administrative justice, administrative process, administrative procedural law, judicial administrative procedural law, subject of judicial administrative procedural law, rule of law, sources of law.